

Četba 1. týden - Kdo jsou klasické sociologie? Co je to modernita?

25. září 2009

10:23

Povinná četba:

Harrington, A. a kol. 2006. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, str. 46-54. (9 stran)

Keller, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, str. 13-50. (38 stran)

Rozšiřující četba:

@Barša, P. 2001. *Západ a islamismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 16-34.

Wallerstein, I. a kol. 1998. *Kam směřují sociální vědy*. Praha: Slon, str. 11-41.

- Co činí klasické sociologické teorie *klasickými*?

Jde o velké teorie, které vznikaly v průběhu 19. století a na počátku stol. 20tého. Klasické sociologické teorie mají široký rozsah aplikace, řeší důležité společenské otázky a prošly zkouškou času.

- Ve které době a v jakém geografickém prostoru se sociologie rodí?

Sociologie se rodí se vznikem modernity, v revoluční době. Z hlediska ekonomiky a sociálního uspořádání jde o průmyslovou revoluci 2. poloviny 18. stol, v oblasti politiky se revoluce odehrávaly mezi 17. a 19. stoletím. Z hlediska geografického šlo především o Evropu a severní Ameriku.

- Jaké společenské faktory stály při zrodu klasických sociologických teorií a jakým způsobem se podílely na jejich utváření?

Průmyslová revoluce přinesla nové formy organizace výroby, rozvoj dělnické práce, sídlištní strukturu, novinky v oblasti komunikace a dopravy, změny ve vlastnictví, generalizace trhu, nová organizace výroby, rozvoj strojové technologie.

Demokratická revoluce přinesla možnost aktivně zasahovat do společenských poměrů a schopnost tyto poměry měnit.

- Které intelektuální impulsy přispěly k rozvinutí klasických sociologických teorií a jakým způsobem se v nich odrazily?

Sekularizace - úpadek moci a vlivu formálních náboženských institucí. Dále vzestup přírodních věd a matematiky. **Proces individualizace a generalizace** - z těchto dvou intelektuálních impulsů, kdy došlo ke kladení důrazu na možnosti jedince, volnost jedince, abstraktnější povaha mechanismů...vznikly **diskurzy osvobození** (Anthony Giddens) a **kontroly** (Alain Touraine).

- Objasněte pojmy *modernita, modernizace a moderní společnost*.

Modernita - osobitý postoj k času, kritická reflexe minulosti, kritický odstup od ní. Individualizace, abstrakce a generalizace společenských vztahů. Funkční diferenciací subsystémů a racionalizace.

Modernizace - proces zavádění modernity, přechod od tradičnímu k modernímu.

Moderní společnost - odpoutává se od tradic a minulosti, vznikla v bouřlivé době revolucí.

- Co je to *moderní postoj k životu* a co je to *tradiční postoj k životu*?

Tradiční postoj k životu - za přijatelné se považuje to, jak se věci vždy dělaly, přejímání od starších, kněžích apod.

Moderní postoj k životu - zavádění novinek, doba minulá je uzavřenou kapitolou

- Jak v sobě vznikající sociologie spojuje odkaz *osvícenství* a *konzervatismu*? Jak s tímto souvisí motiv ambivalence?

Sociologie vychází z obou těchto směrů, spojuje je v sobě a nejde vždy o nutnou ambivalenci - některé prvky konzervatismu bývají v osvícenství jen nějak nahrazeny, ale podstata zůstala podobná.

- Které významné představitele obou myšlenkových proudů znáte?

Osvícenství - Charles Louis Montesquieu, Jacques Turgot, Jean-Jacques Rousseau, Adam Ferguson, Johann Gottfried Herder, Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Konzervatismus - Edmund Burke, Louis de Bonald, Robert Nisbet

- Čím se vyznačuje *omezeně liberální fáze modernity* a čím fáze *organizované modernity*? V čem tkví krize obou fází modernity?

Omezeně liberální fáze modernity se vyznačuje rétorikou práv a svobod, které klade proti nesvobodě tradiční společnosti. Liberalismus činí ze svobodného podnikání a soukromého vlastnictví záruku všech občanských a politických svobod. Privileguje však jen část obyvatel (bílé, dospělé, bohaté, muže) a

zbytek (ženy, etnické menšiny, chudí, dělníci) jsou z liberálního programu vyloučeni. Tak vzniká **krize omezeně liberální fáze modernity** - konec 19. stol., tyto ustrkované masy se nemají kam zařadit, byli vytrženi z tradičního uspořádání, ale modernita je z nového řádu vyloučila, hledají jistotu v masách typu třídy nebo národa, vznikají národní a sociální otázky, rozvíjí se dělnická hnutí.

Organizovaná modernita spočívá ve větší míře omezení svobody jedinců, což vykořeněným masám příliš nevyhovovalo. **Konvencionalizace** - obecný systém pravidel jednání a rozhodování, který je možno aplikovat na jakékoliv prostředí (příklad dálnic, strana 31, Keller). Konvencionalizace poskytla lidem z okraje společnosti jistotu a ochranu. **Krize organizované modernity** se projevila v 60. letech 20. století a její příčinou byla přílišná vázanost na organizace a přílišná tíha konvencí. Organizovaná modernita členy společnosti příliš svazovala - řešením je rozvolnění sociálních identit.

- Jak byste vyložili pojmy **diskurz osvobození** a **diskurz kontroly**?

Diskurz osvobození - zdůrazňuje emancipační charakter modernity oproti společnosti tradiční, podle něj moderní poměry osvobozují lidské vědění od pověr, členy společnosti od despotismu starého režimu a ekonomické subjekty od přežitých forem hospodářství. Anthony Giddens

Diskurz kontroly - moderní poměry přinášejí masovou manipulaci vědomím občanů, přinášejí nové, skryté a účinnější formy moci, které pod záminkou ekonomické svobody vedou k prohlubování sociální nerovnosti. Alain Touraine

- V čem spočívá aktuálnost klasických sociologických teorií pro současnost? A v čem jsou již zastaralé?

Klasická sociologie zachycuje přeměnu společnosti tradiční na společnost moderní. V současnosti dochází k rozpadu společnosti moderní na jakousi neomoderní společnost. Klasická teorie zobrazovala vzestup individuality před 200 lety a k tomu dochází i dnes. Můžeme to tedy vnímat tak, že klasická sociologie je i dnes aktuální, nebo to můžeme vnímat právě jako selhání oné klasické sociologie. Dnes jde však o krizi toho co je moderní, tehdy šlo o krizi tradičních hodnot.

- Jak spolu souvisí pojmy „moderní“ a „Západ“?

Revoluční procesy, díky kterým vznikla takzvaná moderní společnost, jejíž politický, ekonomický i společenský systém se změnil, probíhaly především na geografickém území označované jako západní, souvisí spolu tyto pojmy úzce. Prvky modernity jistě můžeme hledat i v jiných částech světa, ale tyto společnosti ještě zůstávají v jistých otázkách tradičními. Postupně se modernizuje celý svět a to ve všech pohledech.

Četba 2. týden - Modernita triumfující: Auguste Comte a Herbert Spencer

26. září 2009

10:04

Povinná četba:

Keller, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, str. 51-84, 140-157. (52 stran)

Rozšiřující četba:

Cuin, Ch.-H., Gresle, F. 2004. *Dějiny sociologie*. Praha: Slon, str. 14-31.

Otázky ke studiu:

- Srovnejte teorie A. Comta a H. Spencera – společné prvky i rozdíly.

August Comte (1798 - 1857)

Myšlenkové vlivy - osvícenství (Turgot, Montesquieu, Condorcet), konzervatismus (Bonald, de Maistre), liberalismus, Saint-Simon

Hlavní dílo - **Kurz pozitivní filosofie**

Zákon tří stádií - princip chápání veškerého vývoje, 1) **Teologické stadium** - hledání posledních příčin bytí (nadpřirozené bytosti), 2) **Metafyzické stadium** - hledání prvních příčin bytí (abstraktní síly), 3) **Pozitivní stadium** - už se nehledají první příčiny (zkoumání zákonů)

Podle Comtovy klasifikace věd je sociologie vyvrcholením procesu **poznání**. Sociologie je pozitivní disciplína, která se v praktické rovině stává základem k **reorganizaci společnosti**.

Kurs dějin je pevně dán, ale vývoj **myšlení** je určujícím faktorem veškerého společenského vývoje - buď sledujeme vývoj slepě nebo inteligentně.

Není třeba brát mocným moc, ale musíme jim připomenout, že mají **sloužit druhým** a oni to pak budou dělat.

Pro stabilní řád je důležité oddělit moc duchovní a světskou. Kněží jsou zastoupeni pozitivistickými vědci a válečníci industriály.

Herbert Spencer (1820 - 1903)

Myšlenkové vlivy - biologie (Lamarck, Malthus, Darwin), politická ekonomie (Smith), Auguste Comte, Mill

Hlavní dílo - **The Principles of sociology**

Spencer vychází ze zásad **evoluce** (růst, diferenciacce, integrace a adaptace), zde rozpor s Comtem - Comte říká, že musíme poznat tyto zákony, aby lidé mohli účinněji kolektivně jednat, ale Spencer je **proti zásahům do společnosti**, lidé se mají poučit z chyb minulosti.

Pro Spencera je typická **nehodnotící sociologie** - zmíněno podrobněji níže.

Pro Spencera je důležitý **empirický faktor!**

Comtův pokračovatel v **organicismu**, rozdíly v jejich **etickém smýšlení**. Spencer také **nesouhlasí** s jeho zákonem tří stadií ani s jeho klasifikací věd - podle Comta je věda tím pozitivnější, čím je obecnější, otevřenější atd. Proto staví sociologii nejvýše.

- **Objasněte Spencerův přínos pro sociologickou teorii a vyložte jeho snahu o legitimizaci sociologie jakožto vědy skrze využití modelu přírodních věd a psychologie.**

Spencer pomocí biologické **evoluce** **podepírá** své liberální zásady **laissez faire** a tím je **legitimizuje** - především politické přesvědčení o blahodárnosti **konkurence**, škodlivosti státních zásahů a o **nežádoucích sociálních podporách**.

- **Nastiňte Spencerův přístup k metodologii (včetně zmínky o možných zkresleních při výzkumu).**

Spencer mluví o **nehodnotící sociologii** - chce zkoumat společenské jevy zcela nezaujatě, nic nehodnotí. Zkreslení výzkumu může být následkem toho, že sám badatel **je součástí světa**. Faktory, které mohou tento pohled ovlivňovat jsou **politické postoje, sociální příslušnost a náboženství**. Způsobují **deformaci** nehodnotícího pohledu.

- **Vyložte termíny metodologický individualismus (nominalismus) a sociologický realismus ve vztahu ke Spencerově teorii.**

I přes Spencerovu značnou podporu individualismu podporuje **sociologický realismus** - **společnost existuje nezávisle na jednotlivci**.

- **Jak Spencer popisuje evoluci společnosti? Využijte pojmů diferenciacce, integrace, heterogenita, vymezenost a koherence.**

Evoluce lidské společnosti je **změna od nestabilních, homogenních útvarů k diferencovaným, vymezeným a koherentním strukturám**. Diferencované struktury jsou zpětně **integrovány** a využívány ve prospěch celku. Spencer říká, že ani poznání těchto principů **neopravňuje k regulaci** nebo urychlování těchto procesů. Všechny systémy procházejí stejným vývojem, ale **v různém čase**.

- **Jakým způsobem pracuje Spencer ve svém schématu s pojmy struktura a funkce? Předchůdcem jakého významného sociologického směru/paradigmatu 20. století tímto je?**

Čím více je společnost **diferencovaná**, tím **specifičtější funkce** musí jednotlivé **struktury** plnit. Dochází k **integraci**, bez které by se systém rozpadl. Pokud přestane fungovat jedna struktura, **je obtížné její funkci nahradit**. To vede k vzniku **centralizovaného řízení**, které se stará o funkčnost celého systému. Toto myšlení je předchůdcem **konsenzuálního paradigmatu**.

- **V čem spočívá Spencerův organicismus? Čím se liší o organicismu Comtova?**

Spencer - živé organismy i společnost **většinu života rostou**, nenarůstá jen velikost, ale i **komplexní struktura**, diferencují se části i **vztahy** mezi nimi, i biologický organismus je **forma složená z individuů**, celek může být zničen, ale jednotky ještě chvíli žijí X ve společnosti jsou **jednotky volnější**, v biologickém organismu jen některé části **cítí** - ve společnosti cítí všichni, **v biologickém organismu jednotky existují pro dobro celku, ve společnosti existuje celek pro blaho jedinců**

Comte - podle něj **existují jedinci pro společnost**, i když mají právo na individualitu, biologický organismus je podle něj nedělitelný

- **Identifikujte rozdíly mezi vojenskou a průmyslovou společností. Na základ jakého kritéria činí Spencer toto rozlišení?**

Vojenská společnost - usiluje o zachování nebo zvýšení **moci**, její činnost je **obranná nebo útočná**, sociální koordinace je založena na **donucování**, jednotlivec je podřízen silnému a **centralizovanému státu**, všechny organizace jsou **veřejné, sociálně málo mobilní**, ekonomická **soběstačnost**

Průmyslová společnost - **mírové** aktivity, vzájemně výhodné poskytování služeb, sociální koordinace založena na **dobrovolné spolupráci**, stát je slabý - vyšší míra **svobody**, **soukromé firmy** a organizace, **velká sociální mobilita, svobodný obchod**

Tyto modely jsou založeny na **abstrakci** a přiřazení je vždy jen přibližné. Struktura společnosti a systém její regulace je založen na tom, jestli je společnost ve vztahu k okolí v postoji **mírovém nebo válečném**. **Mírové vztahy - slabé systémy**. **Válečné vztahy - donucující a centralizovaná kontrola**.

- Jaké jsou Spencerovy názory v oblasti etiky a politiky? V čem tkví Spencerův liberalismus a utilitarismus?

V politické a ekonomické rovině **kritizoval kolektivismus** Comta, sám byl silným **individualistou**. Ospravedlňoval majetné vrstvy a byl **proti sociálním reformám**, které podle něj **zabraňovaly přizpůsobení prostředí** (evoluci). Spencer se identifikoval s **utilitarismem** Bentham a Milla. **Liberálem** byl také v ekonomii, kde zastával ideologii **laissez faire**, neviditelné ruky trhu a konkurenci chápal jako motor pokroku.

- V jakém smyslu je možno Spencera označit za sociálního darwinistu?

Spencer mluví o doktríně **přežití nejschopnějších** (vychází z Malthuse). **Vysoká plodnost + omezené prostředky = boj o přežití**. **Méně schopní vymírají - nárůst inteligence**. Vláda tento mechanismus ničí pomocí **sociálních opatření - zásah do přirozeného výběru, zhoršování populace**.

Četba 3. týden - Modernita demokratická : Alexis de Toqueville

4. října 2009

13:15

Povinná četba:

@Henrie, M. 1996. „Alexis de Tocqueville a úskalí demokracie.“ In J. Žeglitz (ed.), *Velké postavy politické filozofie*. Praha: Občanský institut, str. 99-116. (18 stran)

Keller, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, str. 125-131. (7 stran)

Rozšiřující četba:

Tocqueville de, A. 2000. *Demokracie v Americe*, Praha: Academia, str. 175-209.

Tocqueville de, A. 2003. *Starý režim a revoluce*, Praha: Academia, str. 7-44.

Otázky ke studiu:

- Uvedte dvě základní díla A. de Tocquevilla. Jaké problémy v nich zkoumá?

Demokracie v Americe a **Starý režim a revoluce**. Starý režim a revoluce - věnuje se velké francouzské revoluci a jejím příčinám. Demokracie v Americe - povaha a rizika demokracie.

- V čem spočívá **sociologičnost** de Tocquevillovy metody?

Zobrazuje **spojitost mezi politickým uspořádáním a charakterem společnosti**. Používá Beregerův pohled za fasádu - odhaluje i to co je na první pohled skryto. Návrat ke klasickým, antickým přístupům. Systém politické moci hluboce souvisí se sociální zvyklostí - **snaha o porozumění společnosti jako celku**. Analyzovaný předmět vždy **hodnotí**. **Vytváří abstraktní model, který dále srovnává s konkrétními případy**.

- Jaké dva druhy **příčin** rozpoznává de Tocqueville při analýze Velké francouzské revoluce (VFR)? Které konkrétní jevy pak vnímá jako ony příčiny (obojího druhu)?

Tocqueville mluví o **1) starých a obecných příčinách** - administrativní **centralizace** a monarchistická moc, šlechta byla zbavena veškeré moci, ale zůstala jí všechna privilegia, výrazná centralizace moci! a o **2) nedávných a zvláštních příčinách** - kulturní revoluce, zlepšení životní úrovně obyvatel.

- Jaké postavení de Tocqueville přisuzuje VFR ve vztahu k předešlému „ancien régime“?

Centralizace moci začala už za starého režimu, dokonce byla mnohem markantnější. Po revoluci **stačilo pouze vyměnit vládcu** a prezentovat celý systém jako své dílo. Tendence starého režimu vyvrcholily VFR. Nešlo o skok, ale **pozvolný vývoj**.

- Charakterizujte stručně postavení královské moci, šlechty a lidu v předrevoluční Francii.

Absolutističtí panovníci zbavovali moci šlechtu. Všem nechal starý název, ale vládli sami. Jejich prodlouženou rukou byli **intendanty**, kteří měli na starost veškeré rozhodování v jim přidělené oblasti. Lid neměl žádná práva, nemohl nijak rozhodovat.

- Jak de Tocqueville nahlíží na proces dějinného vývoje s ohledem na demokracii? Jaký charakter tento proces má a kde leží jeho zdroj? Komu a k čemu má sloužit jeho poznání?

Toqueville nahlíží na proces **dějinného** vývoje jako na **nezvratný proces demokratizace**. Demokratizace je uskutečněním plánu božské **prozřetelnosti**. Díky tomu mají vzniknout **střední vrstvy** - tato společnost se rozvíjí po zmírnění všech extrémů.

- Co podle de Tocquevillo tvoří **jádro demokracie** a jak se tento rys projevuje v praxi? Kterou konkrétní demokracii (demokratickou zemi) de Tocqueville sleduje?

Demokracii nechápe jako formu vlády, ale jako typ společnosti, ve které existuje **rovnost sociálních podmínek**. Všechny **lidské vztahy** jsou učiněny **předmětem smlouvy**, která vymezuje rovnost podmínek. Tocqueville sleduje **americkou demokracii**.

- Jak de Tocqueville tematizuje otázku vztahu mezi rovností a svobodou?

Soulad rovnosti a svobody je, pokud se **nižší vrstvy snaží dostat na úroveň vrstev vyšších**. **Rozpor** mezi rovností a svobodou nastává, pokud se snaží **nižší vrstvy svrhnout ty vyšší na svou úroveň**. To **ohrožuje svobodu politického uspořádání** (nadměrná centralizace moci) a **občanské společnosti** (převaha individualismu)

- Jaká **rizika** v sobě podle de Tocquevillo může demokracie obnášet? V čem spočívají?

1) **Tyranie většiny a veřejného mínění** - neexistuje autorita nezávislá na vůli většiny, politické jednání většiny nelze omezit, výrazné osobnosti se těžko prosazují
2) **Individualismus** - izolace jedinců od sebe navzájem, širší ale volnější vzájemná pouta, odcizení,
3) **Demokratický despotismus** - snadné prosazení despotismu, jedinci se vzdávají své svobody v honbě za vlastním pohodlím, centrální moc se zvětšuje, institucí ubývá, uznávají jen vládu většiny

- V čem de Tocqueville vidí možné obranné prostředky před tzv. demokratickým despotismem?

Demokratického despotismu se můžeme vyvarovat vytvářením **svobodných sdružení**, která jsou nezávislá na kontrole centrální moci. Tyto sekundární sociální sdružení přirozené **kontrolují zneužívání moci**. Může jít o městskou správu nebo o nepolitická městská sdružení.

Četba 4. týden - Modernita kapitalistická: Karl Marx

12. října 2009

18:48

Povinná četba:

Harrington, A. a kol. 2006. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, str. 74-86. (13 stran)

Hubík, S. 1999. *Sociologie vědní*. Praha: Slon, str. 18-26. (9 stran)

Keller, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, str. 85-122. (38 stran)

Rozšiřující četba:

Marx, K., Engels, F. 1950. „Manifest komunistické strany“. In K. Marx, F. Engels, *Vybrané spisy I*. Praha: Svoboda, str. 25-38.

Marx, K. 1967. „Odcizená práce“. In K. Marx, *Odcizení a emancipace člověka*. Praha: Mladá fronta, str. 81-90.

Otázky ke studiu:

- Nastiňte **historický a společenský kontext**, v němž **Marxovo dílo vznikalo**. Z jakých **intelektuálních zdrojů** Marx ve svém díle čerpal? Uvedte **základní práce K. Marxe**.

Marx vyrůstal v **protirevolučním Německu** (proti francouzské červencové revoluci 1830). Tato země měla **agrárně řemeslnický charakter** a fungoval zde starý cechovní systém. Marx však odešel do **Anglie**, která se velmi lišila. Ekonomika zde přešla z agrární na **průmyslovou**. Vytvořila se nová **třída dělníků**, hodnota člověka se zredukovala na hodnotu pracovní síly. Marx tedy vytvořil **analýzu napětí a konfliktů**, které v té době vznikaly a která je aktuální i v dalších obdobích krize po Marxovi. Marx čerpal z **klasické německé filosofie** (Hegel), **Feuerbacha**, **francouzského socialismu** (Saint-Simon), **anglické politické ekonomie** (Smith Ricardo). Hlavní díla: **Ekonomicko-filosofické rukopisy**, **Komunistický manifest**, **Kapitál**.

- Vysvětlete, v čem spočívá **Marxův dialektický přístup**. Na kterého filozofa v tomto Marx navazuje? A čím se od něj liší?

Marx navazuje na **Hegela**. Hegel sleduje dialektický vývoj idejí, Marx se soustředí na **dialektický vývoj v materiálním světě**. **Teze - antiteze - syntéza**. Odmítnutí lineárního vývoje.

- Jak Marx chápe **podstatu člověka**? Jak toto jeho chápání souvisí s kritikou kapitalistické společnosti?

Podle Marxe je podstatou člověka **aktivní a tvůrčí přístup ke světu**. Povaha lidí je ve své **podstatě sociální** a **kapitalismus** tuto podstatu **degraduje na sobeckost a egoismus**.

- Co znamená Marxovo tvrzení, že náboženství je „opiem lidstva“?

Marx tvrdí, že náboženství je lidská útěcha ve stavu bídy a brání k odstranění tohoto stavu. Náboženství je forma falešného a odcizeného vědomí. Aby byl člověk osvobozen, nestačí odstranit náboženství samotné, ale také podmínky, díky kterým může vzniknout - změna ekonomického základu společnosti.

- Jaké je Marxovo pojetí práce? Jakou pozici má práce v podmínkách kapitalismu?

Lidská práce má schopnost vytvářet více hodnoty, než vynakládá na vlastní reprodukci. Nezbytná pracovní síla je ta, kterou dělník vynakládá a která je doplněna potravou a spánkem. Nadhodnota je přidaná hodnota, která je vytvořena nad rámec toho, co dělník nutně vydal. Tuto nadhodnotu odvádí kapitalistovi. To Marx chápe jako vykořisťování.

- Identifikujte vnitřní rozpory, které charakterizují kapitalismus. Co tvoří jádro konfliktu v kapitalistické společnosti?

Kapitalismus je systém, který podléhá neustálým změnám. Snaží se snižovat náklady a objevovat výhodnější systémy výroby. Rozpor ale spočívá v tom, že pokud kapitalisté budou příliš snižovat platy vykořisťovaným dělníkům, pak si většina společnosti nebude moct tyto výrobky koupit. Kapitalisté nebudou mít zisky a nastane možnost pro převrat ve prospěch proletářů.

- Jaké druhy hodnot (v ekonomickém smyslu) Marx rozlišuje? Vyjmenujte je a stručně definujte.

Užitná hodnota předmětu - praktická využitelnost daného předmětu nebo materiálu, vhodnost pro daný účel. Směnná hodnota předmětu - hodnota, kterou věc získá jako předmět směny.

- Vložte Marxův koncept odcizení. V čem spočívá jeho jádro? Jaké formy odcizení Marx rozeznává?

Koncept odcizení vychází z Feuerbachova výkladu boha a náboženství. Marx tento výklad převádí na vztah mezi výrobcem a majitelem výrobních prostředků. Najatý dělník vyrábí věci, které mu nepatří - to co vytvoří je mu odcizeno kapitalistou. Díky tomu se společnost rozpadá na třídu dělníků a třídu vlastníků. Důstojnost dělníků může být dosažena pouze zrušením soukromého vlastnictví - komunismem. Formy odcizení - odcizení produktu práce, odcizení práce samotné, odcizení pracovníka vůči ostatním, odcizení vůči sobě samému.

- Jaké postavení v Marxově teorii zaujímá otázka vykořisťování? Objasněte, v čem vykořisťování spočívá a koho se týká

Vykořisťování znamená zabraňovat určité skupině přístup k zajištění svého hmotného blahobytu (k výrobním prostředkům). V kapitalismu se to týká nové dělnické třídy, která má jistou pouze určitou mzdu. Proletariát je vykořisťován buržoazií.

- Co tvoří základní teze Marxova historického materialismu? V polemice s jakými názory vzniká?

Základem historického materialismu je souvislost mezi ideologií a sociálním postavením jedince. Jde o funkční závislost ideologie na sociálním postavení lidí. Určitému způsobu materiální produkce odpovídá duchovní produkce (ideje apod.). Způsob produkce je dán formou vlastnictví a dělbou práce. Sociální postavení jedince, které je dané v historicky určeném procesu produkce, ovlivňuje vědění a vědomí.

- Jak Marx vysvětluje sociální změnu? Zapijte do odpovědi pojmy výrobní síly a výrobní vztahy.

Výrobní síly - pracovní síla a prostředky výroby. Výrobní vztahy - struktura sociálních vazeb mezi lidmi, která vzniká na základě organizace výroby. Výrobní síly jsou reprezentovány třídou, která má zájem na změně, výrobní vztahy jsou reprezentovány konzervativní třídou, která si chce udržet své postavení. Charakter tříd se tedy mění z progresivních na konzervativní. Progresivní chtějí změnu, konzervativní se jí snaží zabránit a udržet si co nejdéle svůj status.

- Stručně vložte Marxovu koncepci tříd.

Marx v podstatě rozděluje společnost na třídu buržoazní a proletariát. Stát je nástrojem moci vládnoucí třídy, tedy buržoazie. Třídní zájmy proletariátu není možné prosadit ve společném boji s buržoazií, ale jen bojem proti ní. Tímto se Marx vyhraňuje proti těm, kteří zastávali možnost spolupráce napříč třídami. (Saint-Simone, Comte, Durkheim)

- Co je to podle Marxe třídní vědomí? V čem spočívá rozdíl mezi třídou o sobě a třídou pro sebe? Jak toto souvisí s vítězstvím proletariátu v rámci třídního boje v kapitalistické společnosti?

Třídní vědomí - Společné zájmy členů určité třídy se odvíjejí od místa dané třídy v dané sociální struktuře a systémů výrobních vztahů → vztah k výrobním prostředkům.

Členové tříd, kteří si **neuvědomují své postavení** v rámci výrobních vztahů tvoří **třidu o sobě**. Když si **uvědomí své zájmy**, které chtějí společně prosadit proti někomu, stává se z nich **třída pro sebe**.

Souvislost s vítězstvím proletariátu je taková, že dělníci si nejdříve neuvědomují své postavení (jsou tedy třídou o sobě), pak ale bojují proti kapitalistům a stávají se třídou pro sebe.

- **Co se skrývá pod pojmem zbožní fetišismus? Jaký mechanismus je takto označen?**

Lidem jsou **odcizeny produkty jejich práce i práce samotná**. Vše je přeměněno na mzdu. Produkt práce je vržen na trh, kde na sebe berou **vztahy mezi lidmi podobu vztahů mezi předměty**.

- **Jak Marx chápe ideologii? Čím přispěl k rozvoji toho, co se později ustavilo jakožto sociologie vědění? Ideologie je produktem a majetkem třídy**, ne jedince. Jedinec, jako příslušník třídy, se na ideologii podílí. Ideologie je podle Marxe a Engelse **falešným vědomím**, protože tento myšlenkový **proces vykonáváme s optikou naší třídní příslušnosti**. Tím, že se nedokážeme od třídní příslušnosti odpoutat nedokážeme poznat opravdovou společenskou realitu. Toto **falešné vědomí vedlo k paradigmátům sociologie vědění**.

Četba 5. týden - Modernita individualizovaná: Émile Durkheim I.

21. října 2009

10:42

Povinná četba:

Harrington, A. a kol. 2006. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, str. 86-97. (11 stran)

Keller, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, str. 195-235. (41 stran)

Rozšiřující četba:

Durkheim, E. 1998. „Definice mravního faktu.“ In E. Durkheim, *Sociologie a filosofie*. Praha: Slon, str. 49-77.

Durkheim, E. 1998. „Představy individuální a představy kolektivní.“ In E. Durkheim, *Sociologie a filosofie*. Praha: Slon, str. 17-48.

Otázky ke studiu:

- **Jakým způsobem přispěl E. Durkheim k institucionalizaci sociologie jako vědního oboru (ve Francii)?**

Začal sociologii **vyučovat na vysokých školách** jako samostatný obor, založil první **sociologický časopis** (Sociologická ročenka), **katedra sociologie** v Bordeaux a na Sorbonně

- **Která jsou základní Durkheimova díla a co je jejich hlavním předmětem zájmu?**

O dělbě společenské práce - hlavním předmětem je hodnota individuální svobody a sociální solidarity, zabývá se dřívější mechanickou solidaritou a dnešní organickou solidaritou,

Pravidla sociologické metody - zabývá se **metodologií**, chce ze sociologie ustavit **nezávislou vědu** (podobně jako přírodní vědy) ,

Sebevražda - zabývá se problematikou sebevražednosti, chce dokumentovat **specifika sociologické metody**, podle Durkheima není ani sebevražda čistě individuální záležitostí, ale je determinována **kolektivními faktory** ,

Elementární formy náboženského života - dílo ve **třech rovinách**, a) popis australských **klanů a totemismu**, b) teorie o **podstatě náboženství**, c) pokus o sociologickou **interpretaci základních forem lidského myšlení**

- **Jakou roli vymezuje Durkheim sociologii? Co má být jejím cílem?**

Durkheim navazuje na **Comta a Saint-Simona**. Chce ustanovit sociologii jako **samostatnou vědní disciplínu**, která by vedla k reorganizaci společnosti. Reaguje na **morální krizi** francouzské kultury a evropské kultury obecně. Krize spočívá v **patologické stavu společnosti** (rozvodovost, sebevraždy..). Úkolem sociologie je **poznání společenské reality** za účelem eliminace těchto patologických jevů.

- **V čem spočívá Durkheimův sociologismus? Jak souvisí s ustavením sociologie jako autonomní vědecké disciplíny?**

Sociální jevy lze vysvětlit jen v souvislosti s jinými sociálními jevy. Sociologie musí být ustanovena jako samostatná vědní disciplína, protože **společnost je realitou svého druhu**. 3 základní ontologické teze: 1. **Sociální realita je součástí univerzálního přírodního řádu**, a proto je i ona podřízena působení určitých, specifických zákonů. 2. Společnost je realitou svého druhu (sui generis), která je neredukovatelná na jiné úrovně či řády reality. 3. **Sociální realita má primát nad realitou individuí** a má zcela mimořádný význam v procesu determinace lidského individuálního vědomí a jednání (→ sociologický/sociální realismus).

- **Vůči jakým teoretickým a politickým směrům vystupuje Durkheimova teorie kriticky, popřípadě polemicky?**

Durkheim je kritický k **rasové antropologii** a **biologickým přístupům**, k **psychologii** Gabriela Tarda a k **organicismu** Wormse. Polemizuje s **geografickým determinismem** i **klasickou politickou ekonomikou**.

- Co je to **sociální fakt**? Jaké jsou jeho základní charakteristiky? Jak Durkheim sociální fakty dělí? Ilustrujte na příkladech.

Sociální fakt je vše v lidské společnosti co existuje **nezávisle na všech individuích**. Peníze, jazyk, móda. Je to dáno jakousi **donucující mocí** (socializace). **Nejsou statické**, mají formu **proudů**, které vedou k tomu, abychom se nějakým způsobem chovali. Proudů se projevují v různé míře sňatečnosti, rozvodovosti, sebevražednosti apod. Rozdělují se na **elastické**, tedy proměnlivé, a **setrvalé**. Sociální fakty **působí na jedince zvnějšku**, vznikají v celé **společnosti**, nebo v její části. Tím se vymezuje od biologie a psychologie, ale díky tomu, že jde o nezávislý jev, tak tento sociologický objekt zkoumání etabluje na úroveň exaktních věd.

- Jaký dvojitý druh sociologického vysvětlení Durkheim rozlišuje? Co je pro každý z nich příznačné? Demonstrujte na příkladu konkrétního sociálního jevu.

- Co je **ústřední myšlenkou konceptu homo duplex**? Jaké má toto pojetí člověka sociologické implikace? **Homo duplex** - dvojitá povaha člověka, jednak jsou to naše touhy (**to co nás odlišuje od ostatních**), na druhé straně pak **socializovaná osobnost** (to, v čem se v nás promítá celá společnost). V době **mechanické solidarity** **převažovala socializovaná osobnost**. V době **organické solidarity** **převažuje to, co nás od ostatních odlišuje**. Rozvoj individuality může skončit krizí, kdy lidé budou mít společné pouze to, že jsou lidmi.

- Jak spolu souvisí **morálka a společnost**? Proč Durkheim připisuje morálce tak důležitou roli? Durkheim zdůrazňuje **morálku jako základní mechanismus společenské regulace**. Nemluví však o morálce jako o nástroji, který zvyšuje osobní štěstí. **Morálka je obětováním individuálních tužeb ve prospěch skupině a společnosti**. Jen tak můžeme zdravým způsobem zabránit přehnané individualizaci a udržet správný chod společnosti.

- Jak Durkheim nahlíží na **společenský vývoj**? Co tvoří podstatu **mechanické a organické solidarity**? Durkheim se snaží zjistit, zda je **společnost výsledkem racionálního rozhodnutí jednotlivců**, nebo **zda jsou jednotlivci produktem společnosti**. Vývoj je takový, že **individuum se více oprostuje od tradičních vazeb** a pro fungování komplexní společnosti je důležitá **integrace**.

Mechanická solidarita - společnost je ve vysokém stupni homogenní a koherentní, jednotlivci si jsou navzájem hodně podobní.

Organická solidarita - odvíjí se od rozdílnosti mezi individui, jedinec musí kooperovat s ostatními.

- Jakou úlohu či funkci připisuje Durkheim **společenské dělbě práce**? Jak se vyvíjí její význam v průběhu společenského vývoje? Jaké má její existence důsledky?

Podle Durkheima je **rostoucí dělba práce** součástí **přechodu od solidarity mechanické k solidaritě organické**. Dělba práce navzájem **propojuje jedince**, kteří jsou na sobě nyní závislí a jsou spolu více provázaní, i když mají méně společných vlastností než v solidaritě mechanické. Význam dělby práce **vzrůstá** a důsledkem je **větší provázanost ve společnosti**.

- Co je to **morální hustota**? Čím se liší od **fyzické hustoty**? Jakým způsobem souvisí s dělbou práce?

Morální hustota/dynamická hustota - nárůst komunikace a výměn mezi lidmi. **Fyzická hustota/materiální hustota** - vzrůst počtu lidí na daném území. Díky většímu počtu lidí a nárůstu komunikace bylo nutné přistoupit k **dělbě práce, diferencovat tak společnost**.

- Co je obsahem pojmu **anomie**? Jak chápete termín **anomická dělba práce**?

Anomie - stav **rozkladu** soustavy individuálních i společenských hodnot. **Anomická dělba práce** - selhání dělby práce, kdy **společenské aktivity nejsou nastaveny tak, aby vyhovovaly všem potřebám zúčastněných**. V ekonomice dochází k výrobním krizím, v sociální oblasti dochází k antagonismu mezi kapitálem a prací, v oblasti vědění jde o přílišnou specializaci bez schopnosti zpětné syntézy.

Četba 6. týden - Modernita individualizovaná: Émile Durkheim II

28. října 2009

7:53

Povinná četba:

Durkheim, E. 2004. *Společenská dělba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 39-45, 49-66. (25 stran)
Durkheim, E. 2002. *Elementární formy náboženského života*, Praha: Oikoyomenh, str. 228-262. (35 stran)

Rozšiřující četba:

Martucelli, D. 2008. *Sociologie modernity. Itinerář 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 27-52.
Petrušek, M. 1998. „Durkheimův návrat do Čech.“ In E. Durkheim, *Sociologie a filosofie*. Praha: Slon, str. 135-168.

Otázky ke studiu:

- Jak se Durkheim staví k individualismu?

Větší **individualismus** provází potřeba větší provázanosti ve společnosti. Člověk je sice více autonomní, ale zároveň je na společnosti víc **závislý**. Zároveň je také více vystaven různým **rizikům**. Ve společnosti, kde je **organická solidarita**, dělba práce apod. je také zvětšená míra individualismu.

- **Jakému sociálně patologickému jevu věnuje Durkheim zvýšenou pozornost? Čím je jeho vysvětlení specificky sociologické a v čem spočívá? Vyložte stručně Durkheimovu typologii související s tímto jevem.**

Patologickým jevem je **anomie**. Jednání jedince ve společnosti **není dostatečně regulováno normami**. Nejsou jasně stanoveny hranice mezi tím, co je správné a vhodné a naopak. Anomie nevychází ze samotné podstaty dělby práce, ale z jejího špatného vývoje - anomická dělba práce. (Viz. Četba 5. týden) Dělba práce je anomická pokud **nevede k solidaritě**. Příčinou anomické dělby práce je nedostatečná reglementace hospodářských vztahů a nedostatečná interakce mezi jejími složkami.

- **Objasněte Durkheimovy koncepty kolektivního vědomí a kolektivních představ/reprezentací. Identifikujte jejich místo v rámci Durkheimovy teorie.**

Kolektivní vědomí je soubor věr a pocitů, které **sdílejí běžní členové společenství**. Vývoj je takový, že kolektivní vědomí oslabuje.

Kolektivní vědomí nevzniká a **neexistuje mimo individuální vědomí**, avšak je od nich **analyticky odlišitelné**; vyvíjí se podle svých vlastních zákonů a není pouhým výrazem individuálních vědomí. Kolektivní vědomí v jednotlivých společnostech se liší svým **rozsahem a silou**.

- **Jak Durkheim definuje náboženství? Čím se liší od magie? Co představuje jeho elementární formu?**

Náboženství je jednotný systém **víry a praktik** vztahujících se k **posvátným** věcem, tj. věcem odtažitým a zakázaným; systém víry a praktik, které **sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství** nazývaném církev. Náboženství je na rozdíl od magie **kolektivní**. Elementární formou náboženství je **totemismus**.

- **Vyložte stručně a srozumitelně Durkheimovo přesvědčení, že náboženství je uctíváním společnosti.**

Každá **společnost** má vše, co je nutné k tomu, aby v duších lidí již pouhou svou existencí probouzela pocit božského → pocity **přesažnosti**, závislosti, zdroje vlastní síly atd. **Společnost jako fyzická a morální síla**.

- **Jakou roli hraje podle Durkheima náboženství v podmínkách moderní společnosti?**

Moderní stát nahrazuje náboženské kultury minulosti **kultem individuality** coby **moderní formou kolektivního vědomí**.

- **Čím přispěl Durkheim k sociologii vědění? Jak tematizuje problematiku kategorií lidského myšlení?**